

ZA AKTIVNU INKLUZIJU I PRAVA
ROMKINJA NA ZAPADNOM BALKANU III

OSNAŽENE/I MENJAMO LOŠE NAVIKE I GRADIMO BOLJE DRUŠTVO

FAIR III ZA MLADE

Osnažene/i menjamo loše navike i gradimo bolje društvo

FAIR III ZA MLADE

Udruženje Romkinja Osvit

IMPRESSUM

AUTORKA:

Ana Saćipović

SARADNICE:

Aleksandra Stevanović i Jelena Janić

DIZAJN:

Aleksandra Stevanović

IZDAVAČ:

Udruženje Romkinja Osvit

TIRAŽ:

500 primeraka

ŠTAMPA:

Control P

2021

Ova brošura je nastala u okviru regionalnog projekta "Za aktivnu inkluziju i prava Romkinja na Zapadnom Balkanu III" koji sprovodi CARE International Balkans, a finansijski je podržan od Austrijske razvojne agencije.

With funding from

 Austrian
Development
Cooperation

SADRŽAJ

I	Ukratko o nama.....	4
II	Istraživanja o položaju adolescenata/kinja.....	5
III	Program Y.....	6
IV	O projektu "FAIR III za mlade".....	7
V	Rezultati.....	9
VI	Priče mladih.....	14
VII	Zaključak i preporuke.....	30

I UKRATKO O NAMA

Udruženje Romkinja Osvit je organizacija civilnog društva osnovana 2005. godine koja sprovodi svoje programe rada u Nišu, na jugu Srbije, ali i na nacionalnom i regionalnom nivou. Licencirane smo pružateljke lokalne socijalne usluge SOS telefon za žene i decu žrtve porodičnog i partnerskog nasilja na romskom i srpskom jeziku. Pored osnovne delatnosti i rada na unapređenju rodne ravnopravnosti realizujemo programe namenjene mladima.

Na osnovu prepoznatih problema mladih, Udruženje Romkinja Osvit je nosilac projekta "FAIR III za mlade" u okviru regionalnog projekta "Za aktivnu inkluziju i prava Romkinja na Zapadnom Balkanu III" koji sprovodi Care International Balkans, a finansira Austrijska razvojna agencija, a sprovodi se u Republici Srbiji, Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini.

II ISTRAŽIVANJA O POLOŽAJU ADOLESCENATA/KINJA

Adolescent/kinja (uzrasta od 14 do 18 godina starosti) više nije dete, ali još uvek nije ni odrastao čovek. Ovim prelaznim dobom obuhvaćeno je i bezbroj problema mlade ličnosti. Adolescencija preko polne zrelosti vodi ka intelektualnoj, emocionalnoj i socijalnoj zrelosti. Institut za javno zdravlje Srbije „Milan Jovanović Batut“ u saradnji sa Svetskom zdravstvenom organizacijom sproveo je istraživanje o zdravstvenom ponašanju dece 2017. godine.

86

OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA
OBUHVAĆENO JE ISTRAŽIVANJEM

3.267

ĐAKA UČESTVOVALO JE U
ISTRAŽIVANJU

50%

ĐAKA PETOG RAZREDA
PROBALO JE ALKOHOL

12%

ĐAKA KAŽE DA SU NA
INTERNETU DELJENE NJIHOVE
NEPODOBNE FOTOGRAFIJE

15%

ĐAKA U POSLEDNJIH NEKOLIKO
MESECI NAJMANJE JEDNOM JE
UČESTVOVALO U ZLOSTAVLJANJU
DRUGOG UČENIKA

17%

ĐAKA BILO JE ŽRTVA
VRŠNJAČKOG NASILJA JEDNOM
ILI VIŠE PUTA U POSLEDNJIH
NEKOLIKO MESECI

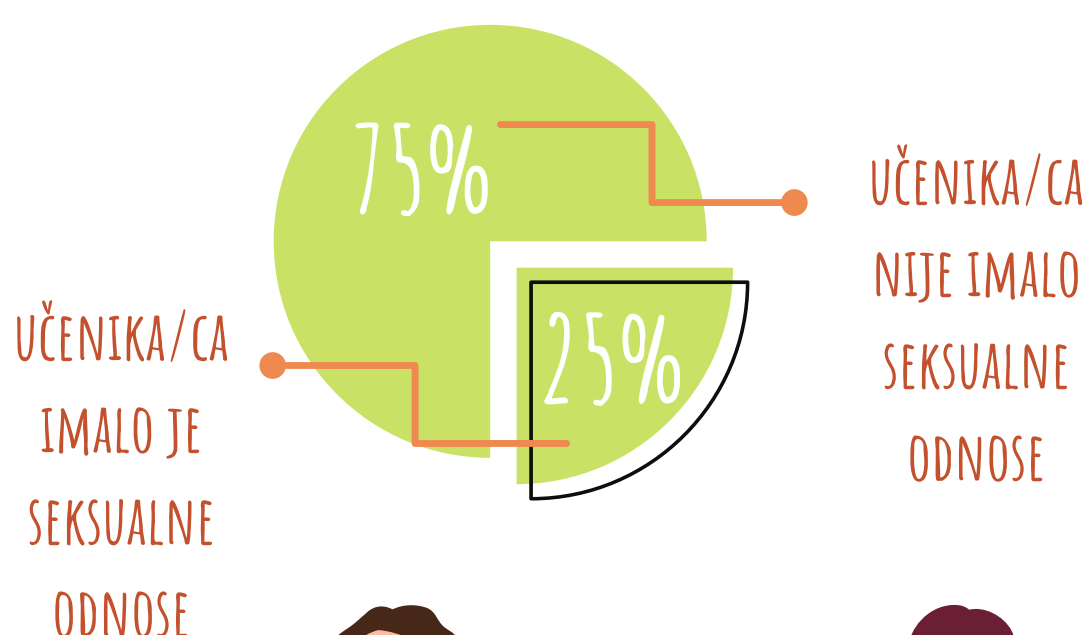
SVAKI
DESETI

ĐAK JE NAVEDO DA JE BIO
IZLOŽEN NEKOJ VRSTI
DIGITALNOG NASILJA

12%

ĐAKA KONZUMIRALO JE
MARIHUANU VEĆ U PRVOM
RAZREDU SREDNJE ŠKOLE

SEKSUALNA AKTIVNOST UČENIKA/CA PRVOG
RAZREDA SREDNJE ŠKOLE

DEČACI SE VIŠE BAVE FIZIČKOM
AKTIVNOŠĆU OD DEVOJČICA

UČENICI/E PRVOG RAZREDA
SREDNJE ŠKOLE KOJI SU NAVELI/E
DA SU SEKSUALNO AKTIVNI/E
NAJČEŠĆE SU IMALI PRVI ODNOS SA

15
GODINA

SVAKI
DRUGI

ĐAK SVAKODNEVNO JEDE SLATKIŠE

U periodu adolescencije, mlade osobe su suočene sa novim ulogama, odnosima i društvenim situacijama koje zahtevaju drugačije socijalne veštine od onih koje su im bile potrebne na ranijim uzrastima.

U USVAJANJU I OVLADAVANJU TIM
SPOSOBNOSTIMA KLJUČNU ULOGU
IMA VRŠNJAČKA GRUPA KAO NOVI
REFERENTNI OKVIR, KOJI JE
PODJEDNAKO VAŽAN, ČESTO I
VAŽNIJI OD RODITELJSKOG.

U okviru vršnjačke grupe adolescenti/kinje mogu da eksperimentišu sa raznim ulogama:

- Identifikuju se sa grupom
- Podložniji/e su grupnom pritisku
- Isprobavanju raznih oblika ponašanja u cilju sticanja iskustva i veština, koje im mogu pomoći u definisanju novih društvenih uloga i da ne osećaju anksioznost i pretnju zbog toga.

Vršnjačka grupa je važna kao referentna grupa, tj. oslonac za adolescenta/kinju u njegovom traganju za identitetom i kao uvod u heteroseksualno ponašanje. Vršnjaci/kinje takođe služe kao izvor validacije za neka važna, ali u isto vreme i probna verovanja i vrednosti.

III PROGRAM Y

Koristeći rodnu perspektivu, kroz ovaj program se dekonstruišu neki od izazova sa kojima se mladići i devojke suočavaju u adolescenciji. Ovaj program nastoji da izgradi veštine koje su potrebne mladićima i devojkaama za razvijanje zdravih odnosa zasnovanih na rodnoj ravnopravnosti, za shvatanje svog fizičkog, seksualnog i emocionalnog razvoja i za rešavanje svih oblika nasilja u svakodnevnom životu. Holistički pristup, na kojem se Program Y zasniva, definiše interaktivnu metodologiju koja je integrisana u sve aktivnosti i doprinosi realizaciji sveobuhvatnog cilja kroz jačanje znanja učenika i učenica (kognitivni razvoj), usvajanje novih i jačanje postojećih životnih veština (bihevioralni razvoj) i kroz promene/usvajanje stavova i vrednosti. Radionice i aktivnosti Programa Y su zasnovane na modelu iskustvenog učenja prema kojem se mladi ljudi podstiču da preispitaju i analiziraju svoja iskustva i život, sa ciljem da shvate kako rod može održavati nejednake moći u vezama i tako učiniti ranjivim i mladiće i devojke. Ono što je najvažnije, aktivnosti angažuju učesnike/ce da razmišljaju o tome kako mogu da naprave pozitivne promene u svojim životima i zajednicama.

IV O PROJEKTU "FAIR III ZA MLADE"

VRŠNJAČKOM EDUKACIJOM O ZDRAVIM STILOVIMA ŽIVOTA, NENASILJU, RODNOJ RAVNOPRAVNOSTI I ZDRAVLJU, NAJLAKŠE MOŽEMO UTICATI NA POZITIVNO FORMIRANJE MLADE LIČNOSTI I REŠAVANJE AKTUELNIH PROBLEMA MLADIH.

DUGOROČNI CILJ:

Doprinos povećanju kapaciteta romskih organizacija civilnog društva, mladih i drugih ključnih aktera u zajednici da primenjuju i promovišu rodnu ravnopravnost, zdravlje, zdrave stilove života i nenasilje koristeći testirane modele i pristupe.

SPECIFIČAN CILJ

1. Obučiti 20 mladih iz Niša i Aleksinca za TOT trenere (Trening za obuku trenera) po YMI (Young Men Initiative) programu
2. Upoznati 200 mladih iz 5 srednjih škola iz Niša i Aleksinca po LSE (Life Skills Education) programu koji će nastaviti da ga promovišu među mladima u svojim sredinama
3. Upoznati 20 odraslih romskih lidera/ki, nastavnika/ca i predstavnika/ca ustanova i institucija iz Niša i Aleksinca sa programom Y kako bi nastavili da ga primenjuju u svom radu

CILJNA GRUPA:

Direktna ciljna grupa su nam devojčice i dečaci romske i većinske populacije, starosti od 15 do 18 godina, lideri/ke romskih NVO, profesori/ke i stručne službe srednjih škola u Nišu i Aleksincu.

U projekat su bile uključene 3 srednje škole, 3 osnovne škole i grupa mladih iz romske zajednice, mediji, 200 mladih, 20 profesora/ki i romskih predstavnika/ca.

AKTIVNOSTI:

1. Stvaranje uslova za realizaciju projekta kroz sastanke sa adekvatnim akterima na lokalnom nivou
2. Obuka 20 vršnjačkih edukatora/ki po YMI programu
3. Obuka 20 profesora/ki i predstavnika/ca stručnih službi uključenih škola po akreditovanom programu Centra E8 za Y program po LSE priručniku
4. Realizacija 12 tematskih radionica o zdravim stilovima života za 200 učenika/ca i mladih iz romske zajednice
5. Organizacija 6 javnih događaja / kampanja
6. Organizacija panel diskusije sa srednjoškolcima/kama o lokalnim i nacionalnim dokumentima za mlade
7. Regionalni i nacionalni kamp za mlade
8. Regionalna konferencija – razmena iskustava i primera pozitivnih praksi

ZAHVALJUJEMO SE AKTIVNOM UČEŠĆU I IZUZETNO DOBROJ SARADNJI
DIREKTORIMA/KAMA I NASTAVNOM OSOBLJU UKLJUČENIH ŠKOLA I SVIM
SARADNICIMA/CAMA NA PROJEKTU.

OŠ "Vuk Karadžić" Niš

OŠ „Ivan Goran Kovačić“ Niška Banja

OŠ „Radoje Domanović“ Niš

Gimnazija „Svetozar Marković“ Niš

Škola Mode i lepote Niš

Biotehnoška škola „Šumatovac“ Aleksinac

Školska uprava Niš

Lokalni mediji

V REZULTATI

TEME RADIONICA:

1. Šta je to što zovemo rod?
2. Šta bih želio/željela uraditi sa svojim životom?
3. Šta je nasilje?
4. Živa budala ili mrtav heroj
5. Etiketiranje
6. Prizori zabavljanja
7. Agresivni, pasivni ili asertivni
8. Šta su droge?
9. Razgovor o alkoholu i alkoholizmu
10. Rizikujem kada...
11. Zdravlje, SPI, HIV i AIDS
12. Muškarci kao staratelji

Ukupan broj devojčica na radionicama bio je 372, od toga 90 romske nacionalnosti i 187 dečaka od toga 48 romske nacionalnosti. U svakoj školi prilikom realizacije radionica prisustvovao je jedan do dva predstavnika/ca stručnih službi u školama. U razgovoru sa njima dobile smo informacije da su zadovoljni realizacijom radionica, da su interaktivne, dobro osmišljene i da su se učenice i učenici radovali svakoj novoj radionici.

14 nastavnica i 6 nastavnika, od kojih je 7 osoba romske nacionalnosti, pohađalo je obuku po akreditovanom Programu Y. Oni nastavljaju da sprovode program u svojim školama i sredinama.

Uz medijsku promociju, zajednički smo osmislili i realizovali šest javnih regionalnih kampanja sa partnerskim organizacijama Udruženje građana za promociju obrazovanja Roma "Otaharin" iz Bosne i Hercegovine i Centar za romske inicijative iz Crne Gore, kroz koje smo uključivali i edukovali mlade. Kampanje su realizovane u znaku međunarodnih obeležavanja značajnih datuma:

NAZIV KAMPANJE	OBELEŽAVANJE
1. "LJUDSKA PRAVA"	10. DECEMBAR: MEĐUNARODNI DAN LJUDSKIH PRAVA
2. "MLADI ZA ŽENE"	8. MART: SVETSKI DAN ŽENA
3. "JESI LI OK?"	10. OKTOBAR: SVETSKI DAN MENTALNOG ZDRAVLJA
4. "STOPIRAJ NASILJE"	25. NOVEMBAR – 10. DECEMBAR: MEĐUNARODNA KAMPANJA "16 DANA AKTIVIZMA U BORBI PROTIV NASILJA NAD ŽENAMA"
5. "NAŠA PODRŠKA, TVOJA SLOBODA"	26. JUN: MEĐUNARODNI DAN PODRŠKE ŽRTVAMA TORTURE
6. "BUDI MUŠKO, BRINI O SVOM ZDRAVLJU"	15-21. JUN: MEĐUNARODNA SEMDICA ZDRAVLJA MUŠKARACA

Nakon realizovane debate sa mladima, uspostavljena je saradnja sa Kancelarijom za mlade Grada Niša i realizovano je više zajedničkih akcija. U okviru saradnje naša vršnjačka edukatorica uključena je u radnu grupu za izradu Strategije za mlade Grada Niša 2021-2026.

Posebnost ovog projekta jeste regionalni kamp koji je održan od 5. do 9. jula 2021. godine u etno selu Sunčana reka kod Banje Koviljače. Kroz igru smo 5 dana jačali leaderske i trenerske kapacitete učesnicima/cama kampa iz Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Republike Srbije.

Nakon regionalnog, u svim zemljama su održani nacionalni kampovi na kojima su vršnjački edukatori/ke prenosili/e novostečena znanja i veštine mladima iz svojih zajednica.

DODATNI, NEPLANIRANI REZULTATI

10 vršnjačkih edukatora/ki prošlo je obuku za realizaciju online radionica sa mladima, od toga 8 devojčica i 2 dečaka.

U toku pandemije, 7 mladih vršnjačkih edukatora/ki i 5 aktivistkinja pružilo je pomoć za 102 osobe (49 muškog i 53 ženskog pola).

6 osnovnih i srednjih škola dobilo je humanitarnu pomoć u vidu zaštitnih sredstava kojima smo povećale bezbednost oko 1.000 učenika/ca.

Volonterskim radom naših vršnjačkih edukatora/ki uspele smo da u najtežim trenucima epidemije COVID-19 podelimo humanitarnu pomoć u vidu prehrambenih, higijenskih paketa i zaštitnih sredstava za 450 romskih porodica, oko 1.000 pripadnika/ca romske zajednice.

100 romskih porodica, oko 400 Roma/kinja, unaprediće kvalitet svog života putem prenošenja novostečenih znanja njihovih članova i članica porodice o zdravim stilovima života.

VI PRIČE MLADIH

Kao evaluaciju realizovanih radionica i saznanja da li su i koliko imale efekata na promenu ponašanja mladih učesnika/ca na radionicama u pozitivnom kontekstu, predvidele smo razgovor psihoterapeutkinje Osvita i mladih učesnika/ca na radionicama. Naša psihoterapeutkinja radila je na prikupljanju priča mladih vezanih za teme radionica. Nakon realizacije svih radionica, ponovila je sastanke. Na osnovu razgovora, 15 prikupljenih priča pokazuju da li su i koliko novostečena znanja o zdravim stilovima života uticala na promenu njihovih stavova. Priče su sakupljene uz saglasnost svakog sagovornika/ce.

E.R.

"Ja sam učenica osnovne škole, imam 14 godina. Imala sam iskustvo sa vršnjačkim nasiljem. Sedela sam jednog dana na klupi u dvorištu kada sam u uglu dvorišta videla komešanje dece. Videla sam da se skupilo nekoliko dečaka koji su opkolili jednu devojčicu, koja je inače mnogo povučena i ni sa kim se ne druži. Čula sam ih kako viču: „Gde si prljava Ciganko! Vi ste svi takvi, prljavi, grozni, a?“ Počeli su da je guraju, da joj se deru, da je vređaju. Videla sam da je devojčica preplašena, pobeležela od straha. Niko iz škole nije reagovao. Sva sreća pa je bio mali odmor, zvonilo je i deca su pošla ka učionici. Zvono je spasilo tu devojčicu, niko od odraslih, niko od drugarica, to je užasno. Videla sam tu devojčicu kasnije, u hodniku škole i bila sam mnogo tužna, jer sam znala da se mnogo uplašila i da ništa nije mogla da uradi protiv njih. Ona sama a njih koliko, još dečaci. Bila sam i ja mnogo tužna i besna, što nju diraju a ja ne znam kako da joj pomognem, a da ne napadnu i mene. Mislim da svako ima prava da živi svoj život i gleda svoja posla."

POSLE

E.R.

"Sada sam učenica prve godine srednje škole. Upisala sam školu koju sam oduvek želela. Hoću da Vam kažem da sam ja sada drugačija osoba, ja sada ne razmišljam isto kao pre dve godine kada smo pričale. Kroz program koji smo radili sa Vama naučila sam neke stvari i rešila da drugačije sada reagujem. Nakon radionice „Agresivni, pasivni i asertivni“ imala sam sličnu situaciju kao u priči koju sam Vam ranije ispričala, ali je sada dečak bio žrtva. Videla sam dečaka u parku, koga drugari zadirkuju. Bili su mnogo grubi, a ja sam prepoznala njegov strah. Onda sam prišla, upoznala te dečake, popričala s njima i rekla da ne treba tako da se ponašaju, da oni tako nisu jaki nego su naprotiv slabi i da moraju nešto da promene. Jedan od njih je hteo da grubo reaguje, što sam se umešala. Nije mi bilo prijatno ali sam se trudila da to ne pokažem. Dvojica od njih su ga zaustavila i pitali me šta hoćeš ti? Ja sam rekla da hoću da razmisle kako bi im bilo da su na mestu dečaka koga maltretiraju. Onda smo svi zajedno malo pričali, pa se dečak opustio i na kraju su počeli zajedno da se igraju. Bila sam mnogo ponosna na sebe što sam mu pomogla. Sada, kada vidim takve situacije, ja više ne bežim nego pokušavam da rešim problem koji vidim."

L.I.

"Ja sam učenica i imam 13 godina. Dobar sam đak. Mnogo puta sam trpela vređanje i omalovažavanje od strane druge dece jer sam Romkinja. Nazivali su me pogrdnim imenima, davali ružne nadimke, plašila sam se da dolazim sama u školu. Kad god me vide u hodniku škole stalno mi pričaju "Gde si, cigančice? Jesi li se kupala danas? " A da se malo bliže družimo, tvoje to vole? Beži od nje, gledaj, ima vaške!" To me uvek uplaši. Kad radimo u školi nešto u grupama, mnogo puta sam ostala bez partnera jer niko nije hteo da bude sa mnom u paru zato što mi je koža tamna. To je mnogo loše osećanje, nisam ja birala kožu. Kada su čuli da su moju rođaku udali, imala je 14 godina, počeli su u školi i meni da nalaze muža i da mi pričaju kako ću i ja da se udam mlada i da rađam decu. Mnogo sam tada bila loše, bila sam nesrećna, sama, utučena, nisam htela da dolazim u školu. Nisam smela nikome da kažem, mislila sam, ako im kažem da će mene kazniti. Plašila sam se sama da idem ulicom, morala je mama da me vodi svaki dan, jer mi se nije išlo u školu zbog zadirivanja. Ja bih volela da se svi družimo i da pomažemo jedni drugima, a ne da se vređamo."

L.I.

"Ja sam učenica osmog razreda osnovne škole. Tada, kada smo pričale, ja sam bila dobar đak, sad sam još bolji, sada sam odlična učenica i spremam se da upišem školu za kuvare, to oduvek želim da budem. Meni se vaš program dopao, zato što sam prepoznala sebe. Od radionica koje smo radili s vama, meni su se sve dopale, ali mi se tema diskriminacije najviše svidela, tu sam se skroz pronašla. Ja sad shvatam šta se dešavalo i kako mogu to da promenim, da to zavisi i od mene. Ja više nisam žrtva, neću više to ni da budem. Ja sam mojim roditeljima objasnila kako se osećam, oni su me razumeli i podržali i ja sada sama dolazim u školu. Sa dečacima sam našla zajednički jezik, mi smo ustvari vrlo slični. Sa nekima sam počela da delim stvari i da se družim van škole i sad mi se škola sviđa, sad želim da dođem u školu i lepo mi je ovde. I sad se ponekad desi da me neko čačka, ali se ja ne obazirem i ne plašim se više. Sad shvatam da nije bitno koje si boje kože, već kako se ponašaš."

N.N.

"Ja sam učenica. Imam 17 godina, Romkinja sam. Živim u hraniteljskoj porodici. Mene je majka ostavila kad sam imala 8 godina i promenila sam više hranitelja. Ona je otišla s drugim čovekom i mene ostavila. Nikada to nisam mogla da joj oprostim. Mogla je da bira čoveka, ali zašto je mene ostavila. Kad se družim sa drugim devojkama stid me je da kažem da sam u hraniteljskoj porodici, pošto kao da svu romsku decu čuvaju hranitelji. Ja nisam doživela da me neko vređa, ali moju drugaricu su silovali. Ona se zabavljala sa jednim momkom koji nije Rom. Nije htela da spava s njim, to je kod nas zabranjeno pre udaje i on je silovao. Ona nije htela da ga prijavi, jer se plašila da će nju da okrive, ni dan danas ga nije prijavila, za to znam samo ja. Ona je nakon toga bila mnogo loše, pila je i lekove. Onda je upoznala jednog mnogo starijeg muškarca od sebe, nije ga volela, ali pošto su se roditelji složili da se uda, ona se udala za njega. Plašila se da je niko posle silovanja neće, da bi sakrila istinu udala se. Uopšte ga nije volela, nije joj se dopadao, ali da je rekla roditeljima oni bi je se odrekli, tad bi bilo još gore. Ja sam mnogo tužna zbog toga, mislim da je pogrešila, da je trebala da ga prijavi, ona nije. Rekla mi je „Ko će da veruje jednoj Ciganki, mi se ionako rano udajemo!"

POSLE

N.N.

"Ja sam sada učenica četvrte godine. Sada imam 19 godina i završavam srednju školu. Još sam u hraniteljskoj porodici, koja se brine o meni kao o svom detetu. Sada lakše prihvatam to da sam kod hranitelja. Kad završim školu pokušaću da se zaposlim i da radim svoj posao. Meni su se radionice dopale i bile su zanimljive. Sviđa mi se što su i naše drugarice nama predavale. Ja sam kroz radionice samo potvrdila da sam bila u pravu za moju drugaricu, da je trebalo da je ubedim da tog siledžiju prijavi. Ona je sada dobro, ali je drugačija. Ja se loše osećam što nisam bolje to razumela, što sam je pustila. Sad shvatam da postoje ljudi koji mogu da nam pomognu, bez obzira što smo Romkinje. To nije u redu. I mi imamo ista prava i postoje zakoni koji nas štite. Da se to sada desilo, ja bih uzela moju drugaricu za ruku, išla bih kod stručnih ljudi, da ona ispriča šta se desilo i on bi morao da odgovara. Ne bih je pustila tako, da ona bude povređena, a on ništa. Ja sam ustvari shvatila da ona nije kriva i rekla sam joj to, mi se sada više družimo. Ja bih volela da smo više ovakvih radionica imali, više bi stvari naučile koje su nam u životu bitne."

A.P.

"Ja sam učenica i imam 17 godina. Upisala sam školu da bih radila sa ljudima. Imala sam lično iskustvo sa pretnjama, ali ne vršnjačko nasilje. Ja sam bila na odmoru i stajala sa drugaricama kad je jedan stariji čovek prolazio tu i počeo da nam se obraća. Okrenula sam se i htela da odem, kad je on stao ispred mene i počeo da me pita nešto. Rekla sam mu ljutito da me pusti na miru i on je tada počeo da me vređa i priča pogrdne reči. Da me naziva ružnim imenima. Rekao je: „Dođi mala, da se malo družimo“ i pokazao ružnu grimasu! Baš sam se uplašila, pogotovo što je stariji od mene. U trenutku sam pomislila da ako me bude uhvatio neću moći da tako lako pobegnem od njega. Ja smatram da nikakvog nasilja ne treba da bude, ali sam videla da i kad se meni nešto dešavalo, niko mi nije pomogao. Sada i kad bih videla nešto, samo bih se sklonila, ne bih nikome pomogla."

A.P.

"Sada sam završna godina srednje škole. Ja sam sad druga devojka. Imam momka, to je novo i mnogo je dobar. On sada mene štiti, a i ja sam drugačija. Mene je onaj strah, kad je taj muškarac bio nasilan, promenio. Ja sam kroz radionicu „Agresivni, pasivni ili asertivni“ shvatila da sam ja bila pasivna, od straha, da ništa nisam uradila. To me je mnogo razljutilo, bila sam glupa. Išla sam kod našeg psihologa i ona mi je mnogo pomogla da ojačam. Da se ne bojim, da mogu da zaštitim sebe. Naučila sam kroz Vaše igre kako da budem asertivna, da dobijem šta hoću, a da to ne bude na nasilan način. Žao mi je što smo imali malo takvih stvari, tu sam najviše naučila, mnogo mi je pomoglo da ja sad mogu i drugima da objasnim i da im pomognem. To mi se najviše sviđa."

I.M.

"Ja imam 12 godina. Živim u Nišu i ovde idem u školu. Kada pričamo o ovakvim temama ja se uplašim da se i meni to isto ne desi. Ja ne volim ni kad vidim da neko pije, mnogo se uplašim. Kod mene u komšiluku ima jedan čovek koji stalno pije i mnogo više, samo kad pomislim na njega meni se stegne stomak. Viđam i čujem stalno viku i svađu u njihovoj kući, jer su nam kuće veoma blizu. Čujem kako se svađa i tuče ženu i decu. Oni kada prolaze ulicom samo brzo prođu, jer se boje da ih neko ne pita šta se to kod njih dešava. I ženu i decu viđam sa modricama. Oni su često gladni jer im otac sve potroši na alkohol. Nisu redovni ni u školi jer sa majkom idu ulicama i skupljaju stare stvari, koje posle prodaju na niškoj pijaci. Ceo komšiluk se sklanja od njih, jer ne žele da imaju probleme sa njim. Ja sam ustvari toliko plašljiva da nikom ne bih mogla da pomognem, ni sebi a i ne bi znala kome da se obratim za pomoć."

I.M.

"Sada sam učenica srednje škole. Upisala sam smer koji sam želela. Ja sam bila mnogo plašljiva, ali tako me i mama učila i stalno me plašila. Kad sam išla u školu, ja sam videla da se neka deca ne plaše, da su hrabrija. Radionice koje smo radili kod Vas, su mi objasnile neke stvari. Ja nisam znala da mi možemo da se promenimo, da budemo hrabriji. Drug koji je nama držao radionice je moj dobar drug. Ja sam pored njega mnogo naučila. On mi je sve lepo objasnio i pomogao da se ne plašim za sve. Objasnio mi je šta znači nasilje, kako mi kroz zdrave stilove života možemo da budemo zdraviji, snažniji i da se bolje osećamo. Kroz radionicu o alkoholizmu i drogama razumela sam ponašanje komšije, ali i da komšiluk treba da reaguje i zaštiti njegovu porodicu. Shvatila sam da je bitno da završim školu da bi bolje živeli i upisala sam srednju. Moj drug je mnogo tu bitan. Tada me je i naučio šta znači agresivnost, nasilje, kako da ih prepoznam i šta ja treba da radim da se zaštitim, ali i kako da pomognem drugima."

M.M.M.

"Ja imam 13 godina i idem u školu. Videla sam pre mesec dana u školskom dvorištu kako su se deca skupila i kako diraju jednu manju devojčicu. Ona pokušava da se brani, ali njih je mnogo i ona ih samo gleda. Uzeli su joj ranac. Skinuli su joj jaknu, pa su joj pričali i nazivali je malom prostakušom. Oni su joj pričali ružne reči, dirali je, nazivali je ružnim imenima samo zato što nema ništa i živi sa babom. Vidi se da je siromašna. Uvek je povučena i sama. Mislila sam da samo romsku decu diraju, ali ova devojčica nije Romkinja. Meni je bilo mnogo tužno to i htela sam da joj pomognem, ali njih je bilo puno, nisam smela da priđem. Posle sam videla da plače i da je otišla sama kući. Nikom nisam prijavila, ne smem, da ne bi i mene napali."

M.M.M.

"Ja imam sada 15 godina. Osmi sam razred. Vrlo dobar sam đak. Ja sam neke stvari naučila a neke nisam. Kad sam shvatila da je nama devojčicama bitno da budemo lepe, mislila sam da je to dovoljno, ali sam se prevarila. Ja sam za ove dve godine naučila da je bitno da budemo hrabre i da puno naučimo i znamo. Upoznala sam se sa tom devojčicom, objasnila mi je da nju i kući tuku i da se ona mnogo plaši. Da je ona siromašna, da živi na selu i da nema skupe stvari, da nosi stvari koje joj drugi daju, one što im ne trebaju. Ja sam joj pričala kako ne treba da se plaši, kako treba da se obrati nastavnicima, psihologu i drugim odraslim ljudima da bi joj pomogli. Nju sada ne diraju više, bar ja nisam videla. I da, rekla sam joj da mora da bude vredna i da uči da bi se izborila. Meni su vaše radionice bile baš zanimljive, najviše zbog toga što smo i mi davali odgovore, postavljali pitanja, a vi nam objašnjavali i kroz igrice smo puno toga naučili."

D.A.

"Ja idem u srednju školu. Učenica sam trećeg razreda i odličan sam đak. Volela bih da upišem pravni fakultet jer me nepravda vrlo pogađa. Sve više i više ima nasilnika i agresivnih ljudi. Bili smo kod drugarice na žurci, slavila je rođendan u kafiću kad je upalo njih par momaka, mnogo starijih od nas i počelo da nas zadirkuje i da nam se smeje. Ja sam ih posmatrala sa strane, nisam bila na tapetu za zezanje, ali su onda oni počeli sve više da budu i agresivni i napadni, da nam određuju muziku i da li će neka devojka da igra s momkom ili ne. Naši drugari su se usprotivili, rekli im da idu, oni su nasrnuli na njih. Mislim da su bili drogirani, ta grupa je poznata po tome što diluju drogu. Bila sam strašno besna i ljuta, jer uvek ispaštamo zbog drugih i drugi, koji su loši, nama pokvare slavlje. Zato hoću da budem sudija i sve bih takve u zatvor smestila, koliko sam besna. Obezbeđenje u kafiću se samo sklonilo, što je bilo strašno. Oni su njima poznati i svaki dan su tu u kafiću i niko njih ne sme da dira, tako da smo mi otišli kući, iako žurka nije bila gotova."

POSLE

D.A.

"Ja sam sada student Pravnog fakulteta. Ove godine sam upisala studije, ostvarila sam svoju želju. Meni su radionice bile vrlo poučne. Mi u našoj školi stalno imamo takvih radionica i ja ih obavezno posećujem. Meni je žurka o kojoj smo pričali bila vrlo upečatljiva, ali mi je još upečatljivije bilo ponašanje mojih drugova i drugarica koji su bili samo nemi posmatrači. Dugo sam razmišljala o celoj situaciji i da li smo mogli mi to da promenimo. Radionice su uticale na mene i moje drugare da se sada na fakultetu, kada imamo više znanja, udružimo i pokušamo neke stvari u društvu da promenimo. Ja kao srednjoškolka nisam mislila da je toga toliko u našoj okolini, da je toliko njih agresivno, nasilno, da sprovode silu zarad ličnih interesa. Sad znam da to mora da se menja. Uključila bih ljude koji isto razmišljaju i volela bih da napravimo pokret koji će nešto da menja i da utiče na bolje društvene odnose."

A.S.

"Ja sam učenica druge godine srednje škole i živim u Nišu. Vrlo dobar sam đak. Živim sa majkom, otac nas je zlostavljao i maltretirao. Oni su se razveli pre 3 godine pa se to maltretiranje smanjilo ali ja od tih njihovih svađa i nesuglasica vučem traume i mnogo se plašim muškaraca. Mene je otac tukao bez razloga, vikao, plašila sam se noću kad dođe pijan i počne da viče na mene i moju majku. Mislim da su svi muškarci nasilnici i da nije bilo moje tetke koja nas je prihvatila mislim da bi nas i ubio. Zbog tog iskustva ja se samo družim sa devojčicama i uopšte ne dozvoljavam da mi dečaci priđu, mrzim ih. Najviše se plašim kad vidim da neko pije i viče, jer me podsete na oca."

A.S.

"Ja sam sada učenica završne godine srednje škole. Mogu Vam reći da su se u mom životu mnoge stvari promenile. Kroz učenje, kroz program kroz koji ste nas vodili shvatila sam da je naša situacija mnogo teška u kući i da mora da se menja. Vaše radionice o asertivnom ponašanju su kod mene uticale da ja svoje ponašanje promenim i ne budem više žrtva. Mojoj mami sam pričala o radionicama na temu nasilja i alkoholizma, šta radimo i kako i zajedno smo se udružile da prijavimo oca. Tetka nam je pomogla da ga smestimo na lečenje i sad je drugačija situacija. Ja se još uvek pomalo plašim muškaraca ali sam rešena da i to prevaziđem i promenim kod sebe, kroz podršku psihologa. Još nisam dovoljno ojačala da sve zaboravim i krenem dalje, ali radim na sebi da to prevaziđem."

I. D.

"Ja imam 12 godina. Vrlo dobar sam đak. Živim sa majkom, bratom i sestrom. Otac nije sa nama zato što radi u drugom gradu. Majka isto radi ceo dan na pijaci da bismo imali za hleb, tako da se mi sami čuvamo. Ja sam najstarija i vodim brigu o bratu i sestri. Mene mnogo plaši kad uveče padne mrak. Stalno slušam kako neka deca, kad su sama, uđe im neko u kuću i mnogo se plašim. I kad idem u školu, plašim se kad vidim grupu dečaka, njih puno, sve mislim da će da me diraju a nema ko da me odbrani jer tata nije tu. Moju drugaricu su tako presreli dečaci i dirali je, kad je išla u školu i ja se mnogo bojim. Njoj su ukrali telefon i novac koji je ponela za užinu. Rekli su joj: „Je li ti, Ciganko, tebi novac ne treba, daj nama, sutra još više da doneseš jer je ovo sića!“ Kad je došla u školu razmišljala sam da kažem učitelju šta se dogodilo drugarici, ali mislila sam da mi neće verovati jer ih ona nije prijavila, a i ne znam te dečake, nisam ih zapamtila."

I. D.

"Ja sam učenica sedmog razreda, sada. Sada sam jako vrlo dobra. Majka je ostvarila pravo na pomoć i ne ide više na pijacu da radi. Ja joj mnogo pomažem u kući. Otac je u međuvremenu promenio posao i sada se vratio da radi ovde u Nišu. Sada smo zajedno. Meni je mnogo lakše jer više ja ne vodim brigu o bratu i sestri. Volela bih da završim srednju školu i da radim kao frizer. Sad se mnogo više družim, izlazim sa svojim drugaricama. Meni je Vaš program bio zanimljiv, volela bih da to što sam naučila tu sa vama i primenim negde."

M.O.

"Ja idem u VI razred. Vrlo dobra sam učenica. Najviše volim srpski jezik. Mnogo volim da čitam knjige, to mi je najljepše jer nekako se sa drugarima ne družim puno. Mene je stalno dirao jedan dečak, stariji od mene. Uzimao mi stvari, gurao me, ja sam htela da prijavim razrednom, ali mi je taj dečak zapretio i rekao, ako kažem nekom da će da me prebije. Noću nisam mogla da spavam. Mami nisam smela da kažem da se ne ljuti na mene i da me ne ispiše iz škole. Nemam dobru drugaricu kojoj bi rekla, koliko god sam pokušavala da budem u nekoj grupi devojčica, sve su se sklanjale. Zato volim da čitam. Tada se ne plašim. Najviše volim pesme. Kad čitam kao da sam u tom svetu, u kome su me prihvatili i tamo smo svi isti. Ja se ustvari plašim da mene ne okrive stariji, zato što me on dira i da ja ne budem kažnjena, da ne kažu da sam mu ja dala povoda ili da sam sama kriva."

M.O.

"Ja sam sada osmi razred. Spremam se da upišem medicinsku školu. Hoću da pomažem ljudima. Ja sam skupila hrabrost i rekla za tog dečaka prvo roditeljima, pa onda i razrednom. Opomenuli su ga, više me nije dirao. Mene je radionica „Agresivni, pasivni ili asertivni“ navela da ispričam šta mi se dogodilo. Neću da ja ispadnem naivna i glupa. Mnogo sam razmišljala o svemu. Kad ste predavali zdrave stilove života i ono sve o drogama i kako utiču, meni je to bilo najzanimljivije i ja sam rešila da pomažem ljudima. Da budem jača. Sad se više družim, sa mojom najboljom drugaricom sam nerazdvojna i ona će da upiše zajedno sa mnom medicinsku školu. Ja sam od nje naučila da imam više poverenja u ljude, a ona od mene da čita pesme."

I.D.

"Ja imam 18 godina i ne idem više u školu. Sad planiram da se udam. Kući mi već kažu da sam stara i da moram da se udam. Imam momka, ne volim ga puno, ali ću da se udam za njega. I kod mojih roditelja je loše, nisu me školovali. Niko ne radi, ja isto ne radim. Gde da radim bez škole, a moji mi nisu dali da idem u srednju školu. I mnoge moje drugarice nisu išle u srednju školu, mnoge su napustile još osnovnu. Ne družimo se sa drugim devojkama, jer nismo iste i sigurno nas ne bi prihvatile. Pa šta da radim, udaću se i bar skloniti od svađa mojih roditelja. Oni se mnogo svađaju. Stalno se deru, tuku, viču, ja to više ne mogu da podnesem. Zato ću da se udam, da ih ne slušam više. Pokušala sam i da pobegnem, ali nisam imala kuda. Policija ne dolazi kod nas Roma, oni kažu da smo mi takvi. Ja sam nesrećna zbog toga, ali nemam gde. Ne znam i ko bi mi pomogao."

I.D.

"Ja sam se u međuvremenu zaposlila. Moja jedna komšika, isto ima godina kao ja, se zaposlila u fabrici i rekla mi da traže radnike. Meni se to dopalo. Sad radim u Leoniju. Posao nije mnogo lak, ali primam platu. Još se nisam udala. Pomogla sam malo mojima. Oni se još svađaju ali ja nisam sada tu toliko, radim, ne sekiram se kao pre. Imala sam momka, hteo je da se udam za njega, ali je posle nekog vremena postao ljubomoran, proveravao mi telefon, branio da se oblačim kako ja hoću i ja sam se setila šta ste vi nama pričali o zlostavljanju i šta je sve zlostavljanje i gledala sam moje roditelje i nisam htela to isto. Pobegla sam od njega, raskinula vezu sa njim. On me posle molio da se pomirimo, ali ja nisam htela. Sad nemam nikog. Možda i bolje. Sad sebi kupim šta hoću, u tome uživam."

R.S.

"Ja imam 17 godina i završila sam srednju trogodišnju školu. Nemam posao, pokušala sam da nađem ali kad vide da sam Romkinja niko neće da mi da posao. Jedan se čovek smejao pitao me šta znam da radim, pa drugom rekao verovatno ništa, samo da igra! Mnogo sam se tada loše osećala, kao neko ko nema ništa, prazno. Kod nas Roma jeste to da najbolje pevamo i igramo, ali ja sam išla u školu, učila sam kao i druga deca, htela sam da kasnije nađem posao i živim jedan normalan život. Htela sam da ga prijavim, ali meni niko ne bi verovao, verovali bi njemu. On nije Rom. Kod nas i taksu kad ga pozovemo ne dolazi, a kamoli policija. Mnogo me ljuti što neko prvo vidi da sam Romkinja pa tek onda šta i koliko znam. Ja sam čovek ko i svi ostali, to što sam Romkinja ništa ne znači, svi smo mi ljudi, samo se razlikujemo da li smo dobri ili loši."

R.S.

"Ja sam se udala i sad sa suprugom radim u istoj firmi. Nisam uspela da se zaposlim kao kuvarica, što mi je bila želja, ali sam se zaposlila kao radnik u novoj fabrici "Jura" i nije mi težak posao. Kuvam kući za mene i muža, njemu se sve sviđa. Odvojili smo se od roditelja i sad živimo sami. Hoćemo da kupimo kuću. Našla sam tu jednu devojku iz komšiluka i pijemo kafu zajedno, družimo se. Mnogo mi je drago što na poslu nisam samo ja Romkinja, ima nas više tamo, što možemo da se zaposlimo, da radimo i da živimo. Kod nas Roma mnogo se poštuju običaji, ja bih volela da to promenim. Sad učim od koleginica, od kolega i nije mi teško."

M.T.

"Ja sam učenica srednje škole, imam 17 godina. Ja nisam odavde, došla sam iz sela, tu blizu Prokuplja. Ovde živim sama, u sobi, sa nekom bakom i baš mi je teško. Moji roditelji ne rade, oni se bave poljoprivredom i čuvaju stoku, nemaju puno novca. Meni je lepo u školi ali se ja ni sa kim ne družim. Nemam skupe stvari, moji nemaju puno para. Moje drugarice izlaze u grad, ja ne mogu to svaki vikend da sebi priuštim. Kod mene u selu svi se znamo i pomažemo jedni drugima, ja sam u školi videla da tu nema mnogo drugarstva, mene zadirkuju, guraju, niko neće da mi pozajmi svesku, sama sam. Mnogo mi je teško, ja ne znam ni kome mogu da se obratim. Kad kažem profesorima, oni mi kažu tako da me uteše, ali ja vidim da ne mogu da se oslonim na njih. I kakvi su to profesori ako ne mogu da mi pomognu, od drugarica ni ne očekujem, tako da je vrlo loša situacija. Volela bih da se vratim kući, ali onda ću da izneverim roditelje i zato moram ovako da budem ovde i da čekam da se završi škola."

M.T.

"Ja sam sada završna godina. Kad smo se videli, meni je to bila najteža godina. Posle je došla korona, ja sam bila kući i pošto smo radili online, dve drugarice su mi pomogle da pratim redovno nastavu, da ne gubim i postale smo dobre drugarice. Pričale smo o Vašim radionicama, kako na drugačiji način radite i učite nas da situacije u životu menjamo. One su mi ukazale na greške koje sam ja pravila. Rekle su mi da sam se mnogo povlačila i da to nije dobro. Rekle su mi da moram da se malo borim za sebe i da pokušam da pokažem koliko sam dobra i šta sve znam. Onda sam ja počela malo više da pričam, da pomažem drugarima i onda su se i oni promenili. Shvatila sam da njima nije bitno da li nosim skupe stvari ili jeftine, da je ustvari bitno ko je kakav. Sad mi je lakše i lepše u školi. Više se družim i izlazimo zajedno, delimo stvari i one me uče šta je moderno i kako da se bolje obučem i kako da to lepše izgleda. Super mi je sad."

M.J.

"Ja sam učenica osnovne škole, idem u sedmi razred i imam 14 godina. Živim sa roditeljima i 3 brata koji su stariji od mene. Ja sam najmlađa. Moj otac je alkoholičar, stalno je pijan i stalno maltretira moju majku. Ona je stalno bolesna, ne može da ustane ponekad iz kreveta i stalno ide kod lekara. Moja braća meni stalno zabranjuju razne stvari, ne smem da imam momka, uopšte, drugarice ne smeju da mi dođu, a ja moram da ih slušam i da menjam majku kad ona ne može da radi po kući. Dok sam bila mala, otac me stalno tukao, sad manje, retko se desi. Ja se u školi ne družim s dečacima jer ih ne volim uopšte, svi su mi grozni i svi su nasilnici i drugarica malo imam, imam utisak da im se ne sviđam ili da se plaše moje braće pa neće da se družu sa mnom. Tako ja svaki dan provodim sama i sa mojim mačkama, jedino se sa njima družim."

M.J.

"Meni je sada 16 godina. Upisala sam srednju školu. Upisala sam medicinsku da pomognem mojoj majci. Ona je sad bolje, a otac je smanjio sa alkoholom zato što se zaposlio privatno i ne sme da pije na poslu. Ja sam sad porasla. Učestvovanje u vašim radionicama i rad koji ste nam pokazali je mene trgnuo. Shvatila sam da je bitno da se menjamo, da nema žrtve, da ne budemo mi žrtve. Vaša radionica o diskriminaciji me je najviše pogodila. Mnogo mi je posle nje teško bilo. Onda sam išla kod psihologa u školi. Ona mi je pomogla da rešim situaciju sa braćom. Oni su se isto zaposlili i hoće da pomognu da majci bude bolje. Mada je sada kad otac ne pije, mnogo bolje. Ja sam postala malo samouverenija, bolje učim i hoću da stvari neke promenim. Volela bih kad više ne bi bilo agresivnog ponašanja, da se družimo i da pomažemo jedni drugima."

T.S.

"Ja sam učenica osnovne škole, idem u šesti razred i imam 12 godina. Ja sam Romkinja. Moji roditelji ne žive zajedno. Moja majka je mene rodila sa 16 godina. Nju je otac ostavio zbog druge žene. Ona sad živi i radi u Nemačkoj, ne živi sa mnom, mene čuvaju baka i deka. Ja nemam braću i sestre. Sama sam. U školu idem, ali ne volim, stalno me dečaci diraju. Ja sam krupnija i imam velike grudi i svi me zadirkuju. Rekla sam to i razrednom i psihologu, ali oni su rekli da se samo sklanjam, da se ne družim s njima, ali ja i kad se sklonim oni me jure, idu za mnom. Mada ja imam dečka i mislim da ću se na leto udati, bolje mi je da se udam nego da idem u školu, a i moja majka se rano udala, šta to ima veze, ionako se niko ne brine o meni gde sam i šta radim, ovako ću bar da budem s njim."

T.S.

"Ja sam sada učenica sedmog razreda. Nisam se udala. Tog momka sam ostavila. On je počeo da bude nasilan. Da mi preti, da priča neke čudne stvari, sve ono što ste vi nama pričali kad ste radili radionicu o nasilju, agresivnosti, šta sve podpada pod agresivnost, sve ste bili u pravu, sve je on to pokazivao i ja sam se setila i ostavila sam ga. Mojoj majci sam rekla da neću da se udam i da ja hoću da završim školu, da hoću da drugačije živim. Meni se ne sviđa kako moja majka živi, ona je pogrešila što se mlada udala, neću ja tako. Sad ću da upišem srednju školu i da učim."

VII ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Trogodišnje iskustvo rada vršnjačkih edukatora i postignutih rezultata u projektu „FAIR III za mlade“ pokazuju da model rada mladi sa mladima daje najbolje i najbrže rezultate u usvajanju zdravih stilova života, rodnoj ravnopravnosti i nenasilju.

Preporuka je razvijati i promovisati "Program Y" i obezbediti finansijsku podršku za realizaciju projekata kojima podržavamo mlade da se razvijaju u zdrave i uspešne ličnosti, jer time gradimo bolju budućnost za sve nas.